

UDK 070.15(47+57)“19”

SOVJETSKI MODEL TISKA

POGUBNO PO GRAĐANE

NATAŠA RUŽIĆ, doktorica komunikacijskih znanosti, docentica na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Podgorici

SUMMARY

This paper examines the Soviet press model, i.e. media coverage of the Chernobyl nuclear disaster. One of the biggest tragedies of the XX century showed the consequences of such model. Dealing with propaganda in critical situation and telling lies, the Government caused irreparable harm to the citizens of the USSR. Citizens were not timely informed of the general average, which resulted in grave consequences – millions of irradiated people with deadly diseases, “children mutants”, abandoned cities.

Bearing in mind the consequences of a nuclear disaster, there is a whole range of issues. Were journalists accomplices or victims of the Soviet regime?

Would the existence of the Internet allow citizens to get better information about the nuclear disaster?

These are just some of the questions that the author tries to answer in his work.

Ključne riječi: sovjetski model tiska, dezinformacija, černobilska katastrofa.

Uvod

Demokracija i slobodni mediji pojmovi su o kojima se vode rasprave i kojima teži društvo. Frederick Siebert, Wilbur Schramm i Theodore Peterson (1956) su pokazali međusobnu ovisnost ova dva pojma i, u skladu s političkim sustavima zemlje, izdvojili četiri teorije o tisku: autoritarna, liberalna, teorija društvene odgovornosti i sovjetsko-komunistička.¹ Svaka od navedenih teorija ima svoje nedostatke.

Razmotrit ćemo sovjetski model tiska koji se pojavio u vrijeme postojanja SSSR-a i bio kritiziran zbog nametanja cenzure vladajuće strukture i sprječavanja novinara da obavljaju svoju profesionalnu dužnost, odnosno istinito informiraju javnost o događanjima u zemlji i svijetu. Glavne karakteristike ovog modela su da država u potpunosti kontrolira medije, dok se njihova funkcija ogleda u promoviranju vrijednosti komunizma i uzdizanju ugleda partije u društvu. Funkcija sovjetskog modela tiska bila je u potpunoj suprotnosti zadatku i obvezama novinara. Još je Joseph Pulitzer pisao da profesija novinara obvezuje na pridržavanje sljedećih moralnih načela “uvijek se boriti za napredak i promjene, nikada tolerirati nepravdu i korupciju, uvijek se boriti protiv demagoga svih stranki, stalno oponirati privilegiranim i javnim pronevjeriteljima, uvijek se suosjećati sa siromašnima, uvijek podupirati javno dobro, nikada biti zadovoljan samo objavljivanjem vijesti, uvijek biti posve neovisan, ne bojati se napasti zlo, bez obzira na to je li ga prouzrokovala plutokracija ili centri moći”.² Za većinu novinara sovjetskog modela njegove riječi zvuče utopijski, što potvrđuje i stanje u medijima sovjetskog perioda.

Sovjetski Savez se raspao, došla su nova vremena. Danas govorimo o demokraciji, slobodi medija i slobodnom protoku informacija, i opet smo neinformirani i izmanipulirani, sada već iz drugih razloga.

U XXI. stoljeću zahvaljujući razvoju tehnologije bombardirani smo raznovrsnom informacijom. Znači li to da smo i bolje informirani? Francis Balle smatra da sama informacija niti količina informacije ne čini jedno društvo demokratskim. On navodi prevladavajuće mišljenje teoretičara kako će demokracija pobijediti onda kada društvo bude raspolagalo kompletnom i objektivnom informacijom.³ Osim izobilja informacija, postavlja se pitanje njene pouzdanosti i istinitosti, jer je informacija koja dolazi do publike pažljivo isfiltrirana, stoga teško možemo govoriti o informiranosti društva. Globalni mediji nameću teme lokalnim, infotainment je zastupljen svuda, crna kronika podiže rejting, a od građana se očekuje da se medijski opismene zbog sofisticiranijih tehnika manipulacije. Svi ovi trendovi negativno utiču na medijsku slobodu novinara i kvalitetu novinarstva.

Širenje laži sovjetske vlasti pomoću medija

Černobilska katastrofa i njene posljedice i nakon 26 godina ostaje aktualna tema.

1 Kunczik, Michael, Zipfel, Astrid, Uvod u znanost o medijima i komunikologiju, Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb, 2006, str. 38.

2 Malović, Stjepan, Osnove novinarstva, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005, str. 88.

3 Bal, Fransis, Moć medija, Clio, Beograd, 1997, str. 110.

Jedna od najvećih nuklearnih katastrofa koja je uzburkala javnost dogodila se 26. travnja 1986. godine kada je uslijed eksperimenta došlo do eksplozije na četvrtom reaktoru černobilske nuklearne elektrane. U atmosferu je dospjelo 190 tona radioaktivne prašine. Najveći stupanj radijacije se osjećao na teritoriju Ukrajine, Bjelorusije, zapadne Rusije i šire. Prema posljednjim podacima oko tri milijuna ljudi iz 19 regija bilo je izloženo zračenju. Reaktor je gorio deset dana, a stručnjaci su ocijenili da je radioaktivnost na černobilskoj nuklearnoj elektrani 400 puta veća od bombe bačene na Hirošimu.⁴ Treba naglasiti da je eksplozija na černobilskoj nuklearnoj elektrani pogodila čitav svijet. Novinari *Timesa* u travnju 1987., godinu dana nakon tragedije, napisali su: "Nakon Drugog svjetskog rata nijedan događaj nije pogodio toliko ljudi kao eksplozija na černobilskoj nuklearnoj elektrani".

Ova tragedija je bila obavijena velom tajni jer je vlada pokušala zataškati po bilo koju cijenu tehnogenu katastrofu. Međutim to im nije pošlo za rukom jer su se posljedice radijacije osjetile u cijelom svijetu. Povećanu razinu radijacije prvi su osjetili Šveđani i plasirali informaciju u javnost putem agencije Tidningarnas Telegrambyra.⁵ Nakon Švedske i druge zemlje su registrirale radijaciju na svom teritoriju. Radijacija se širila sljedećim redoslijedom i postala globalni problem:

- 29. travnja – Poljska, Njemačka, Austrija, Rumunjska,
- 30. travnja – Švicarska, sjeverna Italija,
- 1. svibnja – Francuska, Belgija, Nizozemska, Britanija, Grčka,
- 2. svibnja – Japan,
- 3. svibnja – Izrael, Kuvajt, Turska,
- 4. svibnja – Kina,
- 5. svibnja – Indija, SAD i Kanada.

Uzrok radijacije nije odmah utvrđen. Prva sumnja pala je na tvornicu nedaleko od Stockholma. Međutim kasnija istraživanja su pokazala da radijacija dolazi s istočne strane. Nakon sazivanja *press*-konferencije od strane švedske vlade, Sovjeti su shvatili da moraju informirati svijet o tragediji. Stoga je TACC plasirao informaciju 28. travnja u 21 sat u kojoj priopćava kako je došlo do eksplozije na četvrtom reaktoru. Андрей Ломкин navodi podatak da su tek nakon 36 sati od eksplozije građani Pripjati obaviješteni kako će biti evakuirani. Pri čemu su ljudima naredili da ništa ne uzimaju sa sobom čak ni najpotrebnije stvari jer će se uskoro vratiti, kasnije se utvrdilo da to nije bila istina. Bilo je zabranjeno uzimati sa sobom kućne ljubimce. Sve životinje su pobijene jer su bile izložene visokim dozama radijacije.

(Ne)moć medija kao i posljedice propagande najbolje oslikava havarija na černobilskoj nuklearki. Beskrupuloznost vlasti prema vlastitom narodu također se ogledala u tome da centralne novine i televizija čak nisu obavijestili građane o havariji, dok je dobitnik Nobelove nagrade za mir sovjetski predsjednik Михаил Горбачев potpisao naredbu da ljudi izađu prvog

4 «Чернобыльская катастрофа напрямую угрожала Москве, и власти пожертвовали Брянской областью», News.ru, URL: <http://www.newsru.com/russia/26apr2006/chernn.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

5 «Советская пресса долго молчала о трагедии на ЧАЭС», Росбалт, URL: <http://www.rosbalt.ru/ukraina/2011/04/26/843223.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

svibnja na paradu posvećenu Prazniku rada. Sekretar kijevskog partijskog komiteta je na paradu poveo i dvogodišnju unuku kako bi pokazao stanovnicima Kijeva da nema razloga za paniku. Na sastanku Centralnog komiteta Komunističke partije 29. travnja odlučeno je da se plasiraju tri verzije havarije: za stanovnike SSSR-a, za kapitalističke zemlje i za “neprijateljski” Zapad. Novinari nisu imali pravo prisustvovati tom sastanku. Zasjedanje je vodio sam Михаил Горбачев uz nazočnost svih članova Politbiroa koji su odlučivali na koji način izvještavati o katastrofi. Горбачев, koji je proglasio epohu glasnosti, na zasjedanju je izjavio: “Kada budemo objavljivali informaciju treba reći da je nuklearna elektrana bila na remontu da ne bi bila bačena sumnja na našu tehniku. Što budemo iskreniji, bolje ćemo proći...”⁶

U Sovjetskom Savezu prva kratka informacija o Černobilu je objavljena tek 30. travnja “Na černobilskoj nuklearci je došlo do eksplozije. Povrijeđen je jedan od reaktora. Stručnjaci rade na saniranju posljedica eksplozije. Ranjenima je otkazana pomoć. Formirana je državna komisija”. Televizijske reportaže su također pružale vrlo oskudnu informaciju. Urednici informativnog programa “Время” su emitirali prvu reportažu o černobilskoj katastrofi u trajanju od 14 sekundi. Nije bilo ni riječi o topljenju nuklearne jezgre niti o mogućim posljedicama. Tek prvog svibnja 1986. godine posebnom naredbom novinari su poslani izvještavati o Černobilu. Došavši na mjesto događaja, novinari nisu imali mogućnost izvještavati, a na postavljena pitanja stručnjaci im nisu davali konkretne odgovore.

Iznenaduje da ljudi koji su živjeli nedaleko od Černobila⁷, nisu ništa znali o prepoznavanju opasnosti od radijacije.

Kasnije su mnogi stanovnici Pripjati i Černobila pričali o tome da su 26. travnja dobili izuzetno lijepu boju prilikom sunčanja, što je upravo jedan od pokazatelja povećane radijacije.

Četvrtog svibnja i dalje se objavljuju veoma kratke informacije o havariji.⁸ Po prvi put su ljudi upozoreni da ne izlaze na ulicu, da zatvore prozore, da peru češće kosu.

Novine *Правда*⁹ i *Труд*¹⁰ su četvrtog svibnja objavile kratku vijest i, pozivajući se na stručnjake, tvrdile da opasnosti nema. Upravo zbog proturječne informacije među ljudima se širila panika. Ukoliko ne postoji opasnost po zdravlje, čemu onda upozorenja da se zatvore prozori i ne izlazi na ulice?

Poznato je da se u kriznim situacijama predsjednik obraća svom narodu. Горбачев se obratio narodu tek 14. svibnja, odnosno gotovo tri tjedna nakon tragedije. On je optužio NATO i SAD da koriste černobilsku tragediju

6 Ярошинская, Алла, «Ложь на весах Чернобыля», Вокруг света, URL: <http://www.vokrugsveta.ru/telegraph/history/303/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

7 Grad Pripjat sa 49 000 stanovnika udaljen je svega dva kilometra od černobilske nuklearne elektrane, dok se Černobil sa 14 000 stanovnika nalazi samo na dvanaest kilometara od nuklearke.

8 Ломкин, Андрей, «Битва за Чернобыль», Lenta. ru, URL: <http://lenta.ru/articles/2006/04/17/smi/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

9 List KPSS

10 List CK sindikata

kako bi diskreditirali SSSR, izazvali nepovjerenje i skrenuli pažnju sa sovjetskog prijedloga o razoružanju. Kada su ga strani novinari pitali, zašto je tako dugo čekao pojaviti se pred narodom i dati neko objašnjenje situacije, Горбачев je odgovorio kako je želio saznati najprije točnu i istinitu informaciju. U brojnim intervjuima bivši sovjetski predsjednik Горбачев je tvrdio da nije bio upoznat s realnom situacijom, ali znao je da je razina radijacije povećana.

Listovi *Правда* i *Труд* su uglavnom opisivali podvige vatrogasaca i likvidatora havarije, mjere koje poduzima vlada, život evakuiranih ljudi. *Правда* je, pozivajući se na savjet ministara SSSR, tvrdila da je požar na reaktoru ugašen već drugog svibnja, iako se kasnije utvrdilo da to nije točno. Na primjer šestog svibnja u *Правду* je izašao članak "Stanje u nuklearnoj elektrani" u kojemu su prikazane fotografije evakuiranog grada snimljene iz helikoptera i uzete izjave od sudionika događaja. O posljedicama će se govoriti mnogo kasnije.

Prvih tjedana tragedije sovjetski mediji su izvještavali i o *press*-konferencijama koje je organiziralo Ministarstvo unutrašnjih poslova SSSR-a, a na kojima su prisustvovali i strani novinari. Na *press*-konferencijama rukovodstvo se uglavnom opravdavalo kako nisu jedini kojima se to dogodilo i da je situacija pod kontrolom. Optuživali su strane medije da netočno izvještavaju o tragediji preuveličavajući opasnost od radijacije. Dok je u stranim medijima ova tragedija bila na naslovnim stranama, sovjetski nisu realno obavještavali o situaciji.

Naslovnica časopisa *Time*,
12. svibanj 1986.¹¹

Naslovnice britanskih
medija¹²

Britanski i američki mediji su na naslovnicama pisali o topljenju nuklearne jezgre i nuklearnoj stravi, a sovjetski o smanjenju razine radijacije, podvizi sovjetskog naroda, herojima černobilske havarije i životu evakuiranog stanovništva. Pisanja stranih medija sovjetska vlada je nazivala propagan-

11 Izvor: Ломкин, Андрей, «Битва за Чернобыль», Lenta. ru, URL: <http://lenta.ru/articles/2006/04/17/smi/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

12 Izvor: «Чернобыль – самая страшная атомная катастрофа в России», Daypic.ru, URL: <http://daypic.ru/health/34509>. (Posjećeno: 01.05.2012)

dom SAD protiv Sovjetskog Saveza.¹³ Sa svoje strane *Washington Post* je optuživao sovjetsku vladu kako ne informira objektivno svoje građane, a ni svijet o posljedicama Černobila, kao i da su Amerikanci bolje informirani od građana SSSR-a. U sovjetskim i stranim medijima zapaža se razlika i u broju žrtava. Zapadni mediji su tvrdili da je poginulo 2 000 ljudi, a sovjetski su pisali da je riječ o dvojici radnika nuklearne elektrane i da zapadni mediji vode antisovjetsku propagandu. Međutim kasnije je utvrđeno da je žrtava mnogo više, broj se povećavao jer su nakon nekoliko godina ljudi počeli umirati od onkoloških oboljenja. Novinarka Алла Ярошинская je navodila podatke iz dokumenta Politbiroa. Prema tim podacima broj žrtava je neprekidno rastao. Na zasjedanju četvrtog svibnja je rečeno kako je hospitalizirano 1882 ljudi, šestog svibnja ta cifra je iznosila 3454, a dvanaestog svibnja – 10.198. Desetog svibnja se emitiraju prvi prilozi o tome kako napreduje sanacija havarije na černobilskoj elektrani. Proturječna informacija je zbunjivala građane. Tako je *Вечерний Киев* objavio izjavu zamjenika ministra zdravstva Анатолия Касьяненко koji je tvrdio kako nema potrebe da građani bježe iz Kijeva te da mogu slobodno konzumirati malinu, jagodu i borovnicu, a s druge strane zamjenik direktora Instituta za nuklearna istraživanja Александр Ключников je upozoravao građane da ne šetaju po šumi i ne konzumiraju šumske plodove.¹⁴ Mjesec dana nakon tragedije listovi *Правда*, *Труд* i dalje sprovode propagandu. Tako je kroz mjesec dana 26. svibnja 1986. u listu *Правда* objavljen članak "Slavuji nad Pripjatju"¹⁵. U spomenutom članku autor piše: "U Černobilu slavuji kao da žure da isprate preostale proljetne dane koji veoma darežljivo poklanjaju sunce i toplinu. Koncerti slavuja nad Pripjatju zvuče i danju i noću. Zanimljivo, jesu li početkom svibnja pjevali slavuji?" Ovaj članak je potpuna dezinformacija i javna propaganda koja je imala namjeru pokazati svijetu i građanima SSSR-a da je situacija sigurna. Objavljene slika dviju mladih žena s cvijećem u rukama nije samo dezinformacija, već i zločin, jer je razina radijacije bila takva da je i cvijeće predstavljalo ozbiljnu opasnost po zdravlje.

S jedne strane ne možemo kriviti novinare koji nisu bili u mogućnosti objaviti istinitu informaciju. S druge strane postavlja se pitanje, Ima li novinar moralno pravo da u takvoj situaciji objavljuje ovakvu vrstu informacija? Jasno je da nema mogućnosti kazati istinu, a ima li mogućnosti odbiti pisanje informacija kojima dovodi u zabludu građane?

Pravda, 26.05.1986.¹⁶

13 «Советская пресса долго молчала о трагедии на ЧАЭС», Росбалт, URL: <http://www.rosbalt.ru/ukraina/2011/04/26/843223.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

14 Ломкин, Андрей, "Битва за Чернобыль", Lenta. ru, URL: <http://lenta.ru/articles/2006/04/17/smi/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

15 Grad u Ukrajini

16 URL: <http://poltora-bobra.livejournal.com/97096.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

U sovjetskom modelu tiska odgovor je očigledan. Ipak, među novinarima bilo je i onih koji su probili činovničke barijere i snimili dokumentarni film o tragediji. To su bile dvije ekipe snimatelja “Укркинохроники” na čelu sa Владимиром Шевченком i Ролланом Сергиенко. Novinari su započeli snimanje 14. svibnja i tijekom 100 dana, zajedno s vatrogascima, vojnim odredima, radnicima nuklearne elektrane, su se nalazili u vrlo opasnoj zoni. Oba novinara su snimila po jedan film. Nijedan od filmova nije bio odmah emitiran jer su za prikazivanje morali dobiti odobrenje različitih državnih instanci. Prije svega od grupe stručnjaka koju su činili predstavnici 33 ministarstva i koji su vodili računa prvenstveno o imidžu države. Osim suglasnosti stručnjaka dozvolu je trebalo dobiti i od Centralnog komiteta, Politbiroa, Glavlit, Goskino. Film Владимира Шевченко “Чернобил – хроника тяжких тједана” je završen u listopadu 1986, a prikazan mjesec dana prije smrti novinara u veljači 1987. godine. Novinari su svjesno riskirali svoje živote kako bi informirali javnost, ali ta žrtva je bila uzaludna jer je film prikazan kasno. Značaj filma Владимира Шевченка ogleda se u tome što on predstavlja prije svega historijski dokument događaja.

Zamjenik direktora černobilske nuklearne elektrane Александар Коваленко u jednom od intervjuja je izjavio kako je iskustvo havarija na nuklearnim elektranama pokazalo da se vlada uvijek trudi predstaviti situaciju boljom nego što jest. Po njegovim riječima, u takvim situacijama vlada se trudi tragediju pretvoriti u pobjedu. Svaka se organizacija u ekstremnim situacijama pokušava opravdati i upravo to izaziva nepovjerenje u bilo koju vrstu informacije.¹⁷ Upravo zbog toga neophodno je stvaranje “informacijskog Boga”, odnosno neovisne organizacije koja bi ljudima pružila objektivnu sliku, a ne informaciju resora.

Posljedice Černobila postaju središnja tema rasprave tek kada se počinju rađati bolesna djeca, djeca s deformitetima. Mnogi roditelji su ostavljali svoju djecu u rodilištu. Za takvu djecu su bili otvoreni posebni internati. Kako se broj djece rođenih s deformitetima povećavao, postavljeno je i pitanje eutanazije. Osnovane su brojne nevladine organizacije koje pokušavaju naći novac za liječenje djece. Jedna od prvih je bjeloruska organizacija “Djeca Černobila” koja je osnovana u svibnju 1986. Organizacija se bavi liječenjem djece u različitim klinikama širom svijeta – Rusiji, Njemačkoj, Švedskoj, Danskoj, Španjolskoj, Engleskoj i Norveškoj.¹⁸

Propaganda oko Černobila je nastavljena i tijekom 1987. godine. Евгений Боушев navodi podatak kako je u tom periodu nastavljeno pisanje o herojima koji su sanirali posljedice havarije. Međutim razdoblje straha i panike kod samih građana nastupa tek 1989. kada su objavljene karte na kojima su predstavljena radioaktivna područja, odnosno ljudi su nakon gotovo tri godine saznali da žive u opasnoj zoni. Nakon 1989. godine mnogi novinari i političari izgradili su svoju karijeru na kritici tadašnje vlade. Objavljivane su fotografije djece-mutanata, životinja s tri glave ili šest šapa.

17 «От Чернобыля до Фукусимы. Есть ли что скрывать», Интерфакс, URL: <http://www.interfax.ru/txt.asp?id=182542&sec=1483>. (Posjećeno: 01.05.2012)

18 URL: <http://chernobyl.iatp.by/rus/about.htm>. (Posjećeno: 01.05.2012)

Боушев navodi primjer novinarke Светлане Алексиевич koja je objavila članak u *Известияма* "Černobilska molitva" i dobila za njega nagradu švicarskog Pen-kluba. U tom članku novinarka je napisala kako su likvidatori na černobilskoj elektrani umrli od radijacije u najtežim mukama. Sahranjeni su u posebnim sanducima jer su njihova tijela bila izvor radijacije.¹⁹

По Евгению Боушеву, nakon razdoblja laži i dezinformacija u sovjetskim medijima od 1989., hiperboliziranjem žrtava i posljedica černobilske katastrofe, započinje razdoblje širenja panike u društvu.

Razvojem interneta pojavili su se brojne službene stranice koje su pokrenule međunarodne institucije i stručnjaci koji se bave proučavanjem nuklearnih katastrofa. MAGATE navodi da je u Černobilu poginulo 59 ljudi, uglavnom likvidatori havarije, dok je 3940 ljudi ozračeno. Ruska akademija znanosti smatra da su ove brojke udvostručene ili čak utrostručene. Černobilski forum OUN koju čine preko 100 znanstvenika objavio je sljedeće podatke o broju žrtava. Umrlo je 50 ljudi koji su sudjelovali u likvidaciji havarije, 600.000 ljudi je ozračeno, a 4000 je umrlo od raka. OUN je 2009. godine pokrenula stranicu u okviru projekta "Međunarodna znanstveno-informativna mreža po pitanjima Černobila". Stručnjaci su utvrdili da od 1990. godine raste broj djece koja su oboljela od različitih oblika raka, a povećan je i broj psiholoških oboljenja jer se stanovništvo nalazi pod stresom i depresijom. Predstavnik OUN Kofi Annan je, govoreći o posljedicama Černobila, izjavio kako je neophodno pružiti medicinsku pomoć za najmanje tri miliona djece iz Ukrajine, Bjelorusije i Rusije, a točna brojka će biti poznata tek 2016. godine. Posljednja istraživanja su potvrdila da se razina radijacije zaista umanjila i da je normalan život na većini teritorija moguć.²⁰

Černobilska katastrofa je pokazala kako su sovjetski model tiska i razdoblje "željezne zavjese" nanijele ogromnu štetu građanima. Bi li se možda danas nešto promijenilo zahvaljujući internetu? Bi li građani bili bolje informirani putem "najdemokratičnijeg medija", odnosno interneta?

Razvoj suvremene tehnologije, odnosno interneta, otvorio je društvu brojne mogućnosti. Znači li to da ćemo u budućnosti biti bolje informirani o kriznim situacijama? Odgovor na ovo pitanje dala nam je havarija na nuklearnoj elektrani Fukušima. Nema sumnje da je stanovništvo bilo brže informirano i evakuirano, ali o posljedicama katastrofe i dalje nismo obaviješteni. Istraživanje Independenta otkriva da japanska vlada i kompanija "TEPCO" nisu govorili istinu. Na press-konferencijama predsjednik kompanije za električnu energiju "TEPCO" Yukio Edano je uvjeravao: "Nije došlo do topljenja nuklearne jezgre. Bila je to nepredvidljiva katastrofa".²¹ Kasnija istraživanja su demantirala rečeno jer je topljenje bilo tijekom Edanova govora. Potparolama, i japanska vlada i kompanija "TEPCO", su tvrdili kako je situacija pod kontrolom. Međutim istraživanja su pokazala da su Japanci skrivali istinu. Istraživanje Independenta je potvrdilo pretpostavku

19 URL: <http://boushev.ru/2011/02/avariya-na-chernobylskoj-aes/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

20 URL: www.chernobyl.info. (Posjećeno: 01.05.2012)

21 "Eksplzivna istina iza Fukušime", Politika, URL: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Eksplzivna-istina-iza-Fukusime.lt.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

da je zemljotres, a ne tsunami izazvao nestanak električne energije i doveo do prestanka hlađenja reaktora. Autor knjige “Tepko, imperija tame” Kacunobu Onda tvrdi da su reaktori zastarjeli. Mnogi stručnjaci također su upozoravali da rad nuklearne elektrane nije siguran. Tako se Kei Sugaoka još 2000. godine obratio pismenim putem japanskoj vladi i upozorio da su na nuklearnoj elektrani ozbiljno oštećeni uređaji. Tijekom istraživanja Independenta otkriveni su novi podaci. Devet dana prije tragedije Agencija za sigurnost nuklearne industrije naredila je kompaniji da provjeri ključne dijelove opreme elektrane. Kompanija “TEPCO” je trebala podnijeti izvještaj o radu, što nije učinjeno. Sama kompanija je kasnije priznala da su još 2002. godine skrivali podatke o pukotinama na cijevima za cirkulaciju.

Internet je potvrdio da pretjerana informiranost vodi u dezinformiranost. Novi medij daje prilično proturječnu informaciju usporedbom nuklearne katastrofe u Černobilu i Fukušimi. Jedni portali tvrde da je Fukušima novi Černobil, a drugi da je neumjesno uspoređivati ove dvije katastrofe. Stephan Rus Mohl i Ana Zagorac ukazuju na negativne aspekte interneta: “U principu, internet nije ništa drugo nego jedan kanal za distribuciju informacija. Tamo svako može plasirati “poluistine”, a moguće je da se one prošire i da ih kasnije, tako neprovjerene, preuzme i tisak u strahu da ne zakasni s konkurencijom.”²²

Navest ću jedan primjer dezinformiranosti. Kao što je već rečeno, na internetu se može naći mnoštvo stranica i informacija posvećenih černobilskoj tragediji. Na brojnim portalima pojavila se informacija kako su japanski mediji za vrijeme havarije na Černobilu pisali uvrjedljive tekstove sa sarkastičnim naslovima: “Divljacima ne treba davati pristup k nuklearnim tehnologijama”, “Scenarij poput Černobila u Japanu je nemoguć”, “Komunistička diktatura laže o situaciji u vezi Černobila”, “KGB uz prijetnju oružjem tjeraju milione robova da saniraju posljedice havarije”, Polovina teritorija SSSR-a se pretvorila u radioaktivnu pustinju”, samo su neki od naslova koje su navodili ruski mediji.²³ Kasnije se utvrdilo da nijedan od ovih naslova nije objavljen u japanskim medijima i da je Сергей Филонов izmislio tu informaciju koju su preuzeli ostali mediji.²⁴ Nakon toga na internetskim stranicama su nađena upozorenja korisnicima da ne vjeruju informaciji koju je plasirao Филонов. Bez obzira na obilje i dostupnost informacije, teško je biti objektivno i potpuno informiran u suvremenom društvu. Križne situacije poput nuklearnih katastrofa uvijek će biti pogodne za širenje teorija zavjere.

Fukušima je pokazala da se u suvremenom društvu koriste nove metode poput PR-strategije pri manipuliranju i dezinformiranju ostalih građana.

22 Mol, Štefan Rus, Keršer, Ana, Jugoslava, Zagorac, *Novinarstvo*, Clio, Beograd, 2005, str. 159.

23 Филонов, Сергей, «Заголовки японских газет во времена аварии в Чернобыле», News island, URL: <http://www.newsland.ru/news/detail/id/656187/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

24 Варфоломеев, Владимир, «Похоже на фальшивку», Эхо Москвы, URL: <http://echo.msk.ru/blog/varfolomeev/758200-echo/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

Zaključak

Zadatak medija u kriznim situacijama je da informiraju i na vrijeme upozore javnost na neku opasnost, a od novinara se očekuje da poštuje profesionalne standarde. Međutim postavlja se pitanje: je li moguće profesionalno obavljati svoj posao u uvjetima sovjetskog modela tiska kada niste nuklearni fizičar, a vlada je jedini izvor informacija? Mediji su na neki način i žrtva i sudionici u ovoj tragediji. Žrtva, jer nisu imali pristup informaciji. Stručnjaci ili uopće nisu odgovarali na pitanja, ili nisu govorili istinu, a osim toga novinari su bili izloženi političkim pritiscima. Političke organe koji su kontrolirali medije bilo je nemoguće zaobići i mnogi novinari su išli linijom manjeg otpora.

Černobilska katastrofa je pokazala beskrupuloznost rukovodstva SSSR-a. Partija koja je tvrdila da su ljudski životi najveća vrijednost pokazala je suprotno. Žrtvovala je stanovništvo zarad dobre reputacije i promoviranja navodne nepogrješivosti Komunističke partije. Glasnost koju je proglasio Горбачева u slučaju Černobila je ostala mrtvo slovo na papiru. Karakteristike glasnosti su prije svega slabljenje cenzure, dostupnost informacije građanima i kritički osvrt na društvo. Černobil je pokazao kako je vlada i u razdoblju glasnosti manipulirala građanima. Politički vrh, koji je bio upoznat sa situacijom oko Černobila, zaštitio je svoje obitelji sklonivši ih iz opasne zone, dok građani SSSR-a čak nisu bili ni upozoreni. Još uvijek nije poznat točan broj umrlih, ozračenih i bolesnih kao posljedica izlaganja radijaciji.

Sumirajući sve podatke dolazimo do zaključka kako je vlada koristeći medije počinila zločin prema vlastitom narodu. Nakon Černobila usvojen je zakon, najprije u SSSR-u, a zatim i u Rusiji, prema kojemu se propisuje odgovornost za skrivanje informacija o posljedicama ekološke katastrofe i da se informacije koje se tiču ekološke sigurnosti grada ili regije ne mogu smatrati tajnom.

U slučaju Černobila Komunistička partija je onemogućavala novinari-ma govoriti istinu. Ipak, među novinarima je bilo onih koji su odoljeli pritiscima. Владимир Шевченко je jedan od novinara čije je ime ostalo zapisano u povijesti ove tragedije kao borca i odgovornog građanina. Umirući u bolnici od raka pluća, Шевченко je napisao u svom dnevniku: "Ako mi neko kaže, da ukoliko se ne bih uplitao sačuvao bih pluća, odmah bih odgovorio – bolje bez pluća, nego, kao neki, bez časti".²⁵

LITERATURA

Bal, Fransis, Moć medija, Clio, Beograd, 1997.

Kunczik, Michael, Zipfel, Astrid, Uvod u znanost o medijima i komunikologiju, Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb, 2006.

25 URL: <http://pripyat.com/tags/vladimir-shevchenko>. (Posjećeno: 01.05.2012)

Malović, Stjepan, Osnove novinarstva, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

Mol, Štefan Rus, Keršer, Ana, Jugoslava, Zagorac, Novinarstvo, Clio, Beograd, 2005.

NOVINARSKI ČLANCI

Варфоломеев, Владимир, “Похоже на фальшивку”, Эхо Москвы, URL: <http://echo.msk.ru/blog/varfolomeev/758200-echo/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

Ломкин, Андрей, “Битва за Чернобыль”, Lenta.ru, URL: <http://lenta.ru/articles/2006/04/17/smi/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

Филонов, Сергей, “Заголовки японских газет во времена аварии в Чернобыле”, News island, URL: <http://www.newsland.ru/news/detail/id/656187/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

Ярошинская, Алла, “Ложь на весах Чернобыля”, Вокруг света, URL: <http://www.vokrugsveta.ru/telegraph/history/303/>. (Posjećeno: 01.05.2012)

“Советская пресса долго молчала о трагедии на ЧАЭС”, Росбалт, URL: <http://www.rosbalt.ru/ukraina/2011/04/26/843223.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

“Чернобыль – самая страшная атомная катастрофа в России”, Daupic.ru, URL: <http://daupic.ru/health/34509>. (Posjećeno: 01.05.2012)

“От Чернобыля до Фукусимы. Есть ли что скрывать”, Интерфакс, URL: <http://www.interfax.ru/txt.asp?id=182542&sec=1483>. (Posjećeno: 01.05.2012)

“Чернобыльская катастрофа напрямую угрожала Москве, и власти пожертвовали Брянской областью”, News.ru, URL: <http://www.newsru.com/russia/26apr2006/chernn.html>. (Posjećeno: 01.05.2012)

INTERNET

www.pripyat.com

www.chernobyl.info

www.boushev.ru

<http://chernobyl.iatp.by/rus/about.htm>

<http://poltora-bobra.livejournal.com/97096.html>